

HALİT ZİYA UŞAKLIĞIL'IN ANI HİKÂYELERİ: İZMİR HİKÂYELERİ

Gülçin Tuğba NURDAN*

Öz: Anılar kişisel tarihi aydınlatmada başvurulacak en temel kaynaklardır. Edebi şahsiyetlerin, siyasilerin anıları ise sadece kişisel tarihi aydınlatmakla kalmaz aynı zamanda genel tarihimize de büyük katkı sağlar. Bu sebeple anı türünün yeri yadsınmayacak kadar önemlidir. Halit Ziya Uşaklıgil'in de anı türünde birçok eseri bulunmaktadır. Bu eserlerinin yanı sıra İzmir Hikâyeleri başlığı altında yazdığı sekiz hikâye deaslında anı niteliği taşıdığı için anı/ hikâye bağlamında değerlendirilmelidir. Yazarın hayatından kesitleri de okuduğumuz bu hikâyeler son dönemlerini yaşayan bir yazarın geçmişe duyduğu özlem, İzmir'deki ilk gençlik yıllarını hatırlaması, eski İzmir adetlerini ve yerleşim yerlerini okurla buluşturması bakımından son derece önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Anı, hikâye, Halit Ziya Uşaklıgil, İzmir Hikâyeleri.

The Memoirs - Stories of Halit Ziya Uşaklıgil: İzmir Hikâyeleri

Abstract: Memoirs are one of the most basic sources to consult in illuminating personal history. Memoirs of literary figures and politicians not only illuminate personal history, but also contribute greatly to our general history. For this reason, the place of the memoir type is undeniably crucial. Halit Ziya Uşaklıgil also has many works of memory. In addition to these Works, the eight stories the title of İzmir Hikâyeleri should be evaluated in the context of memoir-story, as they are actually memoirs. These stories, which we also read from the author's life, are extremely valuable in terms of a writer's longing for the past, remembering his first youth in İzmir, bringing the old İzmir customs and settlements together with the reader.

Keywords: Memory, story, Halit Ziya Uşaklıgil, İzmir Hikâyeleri.

Giriş

İnsanlık tarihinde yaşananları kayıt altına almak başta gelecek kuşaklara aktarmak için daima ihtiyaç olarak görülmüştür. Siyasi tarih kadar kişisel tarihin de insanlık tarihine ışık tuttuğu bir gerçektir. Bu noktada kişisel tarihe ulaşmak için ilk başvurulacak kaynak türü olarak karşımıza anı, biyografi, günlük gibi türler çıkmaktadır. Elbette bu türler sayesinde sadece kişisel tarih değil dönemin ekonomik, sosyal ve siyasi yapısına, yeme içme kültürüne, kılık kıyafet tercihlerine de erişmek mümkündür. Böylelikle aslında anı biyografî gibi türler bir dönemin panoramasını çıkarmada ilk olarak yararlandığımız türler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hatırat kelime anlamı olarak “anılar” ifadesiyle tanımlanmaktadır¹(TDK). Haliyle kaleme alan kişinin birebir yaşadığı, tanık olduğu olayların ve yine kendisinin kaleme almasıyla oluşan eserlerdir. Bu sebeple de son derece öznel metinlerdir. Zira kişinin

* Dr., Ankara. E-posta: gulcintugbanurdan@gmail.com ORCID ID: 0000-0003-3440-3089

¹Daha detaylı kelime tanımlaması için Banu Öztürk'ün “Tanzimat Yazarlarına Göre Hatırat Türü” makalesine bakılabilir.

kendi yaşadıklarını kendi gözıyla anlatması metne karşı ne kadar objektif olmaya çalışsa da bu imkânsıza yakındır.

Peki burada asıl tartışılması gereken “anı tür olarak edebî eserler içinde mi alınmalıdır?”“Bu türü edebiyatın neresinde inceleyeceğiz?”sorularıdır. Bu konuda çeşitli görüşler olmakla birlikte Adile Ayda’nın ifadeleri son derece açıktır:

“Hâtıraların yazarı içine karıştığı veya seyircisi olduğu olayları anlatırken, insan kaderine bağlı düşünce ve duygulara da arada bir yer vermişse, politika veya edebiyat plânı üzerinde olup bitenleri kendi kişiliğinin süzgecinden geçirmişse, o yazar bir edebî eser meydana getirmiş olur.” (Ayda, 1979: 6).

Bu bağlamda anı/hatıralar başta “kendi kişiliğinin süzgecinden geçirdiği” ifadesinden de çıkarılabileceği gibi son derece şahsi belgelerdir. Zaten bu sebeple özellikle kişinin şahsi tarihine ışık tutar. Anılarda dikkat edilen yahut da önem verilen öncelik şahsi tarih daha sonra siyasi ve sosyal tarihtir.

Elbette ki anı türünü edebî yapan tek özelliği onun kişinin şahsi görüşlerini ve deneyimlerini paylaşmasından dolayı değildir. Burada yazarın anılarını yazarken kendi perspektifinden anlattığı olaylara ilaveten yazının kurgusallığı da devreye girer (Özen, 2017: 235). Birey kendi yaşadığını aktarırken birebir her detayı yazamayacağı yahut da hatırlayamayacağı için ister istemez kurgunun gücünden faydalanmaktadır. Bu sebeple birey yazarken hatırlasa bile olayları kurgulayarak aktarım yapar. Zira bir günlüğü bile günü gününe yazarken bir kurgu içerisine giren yazar, anı gibi tarihin de önemli olduğu türlerde kurgu kaçınılmaz bir yardımcı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu türlerde tartışılması gereken önemli bir kavram da gerçeklik kavramıdır. Burada okur olarak yazarın beyanını esas almalı ve metne güvenerek başlamalıyız. Bu sebeple de bu metinlerde gerçeklik metnin gerçekliği olarak karşımıza çıkar. Fakat özellikle siyasi anı ve günlüklerde bu eserlerin tarihsel boyutu da olduğu için yaşanan gerçeklikten çok sapmadığı söylenebilir. Bu doğrultuda da anı, günlük gibi türler tarih açısından da bir kaynak olarak kullanılabilir:

“Özellikle Türkiye’nin yakın tarihinin az sayıda aktör üzerinden adeta kült inşası şeklinde tasarlanmış olması yakın tarihin birçok aktörünü tarih dışına itmiştir. Bu açıdan bakıldığında tarih yazımında figüran olmanın dışında bir yer edinmeyen bu aktörler, hatırat yazarak, bir anlamda “biz de vardık” şeklinde bir serzenişle tarih sahnesinde görünebilir bir pozisyon almışlardır.” (Efe, 2016: 122).

Bireyin kişisel tarihine ışık tutması bakımından önemli bir kaynak olan günlük/anı türü içeriklerine göre çeşitlendirilmektedir. Edebi kişilerin yazdıkları, siyasi kişilerin yazdıkları, sıradan kişilerin yazdıkları ve yazarların edebî bir tür olarak yazdıkları gibi çeşitli konularda anı/günlük türü karşımıza çıkmaktadır.

Bu noktada “anıları hangi unsurlar edebî yahut yazın tarihi açısından değerli kılar?” sorusunu cevaplandırmak gerekmektedir. Elbette ki sıradan insanların yazdığı anılar kişisel tarih açısından bir önem arz etse de topluma mâl olmuş edebi, siyasi, sanatla ilgilenen, akademik, ... kişilerin tuttıkları günlük, yazdıkları anılar tarihimiz açısından büyük önem arz etmektedir. Özellikle toplum tarafından tanınan insanların anı ve günlükleri sadece dönemi anlamamıza yardımcı olmaz aynı zamanda bu kişilerin biyografisini daha iyi anlamamızı ve bu kişilerin var oldukları konuyla ilgili deneyimlerini anlamamızı da sağlamaktadır.

Anılar birçok farklı sebeple yazılmış olabilir. Bu sebepler şöyle sıralanabilir; ders verme, özlem duyma, unutulmama isteği, gülme arzusu, kendini ifade etme, pişmanlık, tarihe tanıklık etme, tarihe geçme gibi birçok duygudan dolayı yazılabileceği gibi hiçbir nedeni olmadan sadece yaşanmış olayları kayda almak amacıyla nedensizce de yazılabilir.

Kişisel tarihi kayıt altına almak elbette ki çok önemlidir fakat bu tarihi kayıt altına alan kişiler edebiyatçı, siyasetçi gibi halka mâl olmuş kişiler ise tarihimiz açısından daha büyük önem arz etmektedir. Şüphesiz ki bir yazarın kişisel tarihi, eserleri için de okura büyük ipuçları vermektedir. Özellikle yazarın yazma deneyimlerine, yazın sürecinde yaşadığı zorluk ve sıkıntılara, var olduğu kişi olmada kimlerden, hangi akımlardan etkilendiğine dair çeşitli ipuçları vermektedir.

Anının tarihine bakıldığı zaman elbette ki yazının tarihinden itibaren var olduğunu söylemek mümkündür. Bu sebeple de aslında anı ve günlük gibi türler aslında tarihi kaynak olarak kullanılagelmiştir. Fakat 19.yüzyıl ile birlikte bu türler edebiyatın malzemesi olarak görülmeye başlanmıştır (Öztürk, 2011: 305). Anının Türk edebiyatında gelişmesi 19.yüzyılı bulacaktır. Bu bağlamda anı Tanzimat Dönemi ile birlikte bir tür olarak hayatımızda var olmaya başlamıştır. Bu dönemde ve özellikle bir sonraki dönem Servet-i Fünûn Döneminde yazarların özellikle Avrupa ile yollarının keşişmesi iletür olarak anı kendi malzemelerini üretmeye başlamıştır. Şinasi'den Namık Kemal'e Ziya Paşa'ya kadar edebiyatımızın bu ilk dönemlerinde yazarlar hemen her türde eserler verirken anı türünü de denemişlerdir. Serveti Fünûn dönemiyle birlikte hem anı türünde eser veren yazarların arttığını hem de metnin içeriğinin de daha da derinleştiğini görülmektedir. *Hac Yolunda* (1907) hatıratı ile Cenap Şahabettin, *Kırk Yıl* (1936), *Saray ve Ötesi* (1940), *Bir Acı Hikâye* (1942) hatıralarıyla Halit Ziya Uşaklıgil gibi yazarların önemli hatıraları bulunmaktadır. Bu dönemde yazılan hatıralar sadece yazarın kişisel tarihini öğrenmemiz açısından değil aynı zamanda dönemin yazın hayatına vâkıf olmamız açısından, bir dönemi anlamamız ve en önemlisi de edebî yönü başta olmak üzere devrin olaylarını gelecek kuşaklara aktarma açısından büyük önem arz etmektedir.

Burada Halit Ziya Uşaklıgil'in (1866-1945) *İzmir Hikâyeleri* (1950) kitabında topladığı toplam sekiz hikâyeye (Gerilere Doğru, Uzak Hatıralar, Güzel İhsan, Civelek Ziver, Aynı Tata, Abdi ile Karanfil, İki Sima, Deli Fato) anı/hikâye odağında yer verilecektir (Deveci, 2016: 45). Halit Ziya'nın ölümünden (1945) kısa bir süre önce kaleme aldığı bu hikâyeler 1950 yılında ilk kez oğlu tarafından yayımlanmıştır (Huyugüzel, 2010: 45). İlk olarak Cumhuriyet Matbaası'nda basılan bu hikâyelerde gençlik yıllarına geri dönüş yapan yazar, eski İzmir günlerini, ilk gençlik yıllarını, o dönemdeki ahabap ve akrabalarını hikâyelerinde işlemektedir. Yazarın olgunluk döneminde kaleme aldığı *İzmir Hikâyeleri*'ne ve bu hikâyelerin işledikleri konulara kısaca bakacak olursak:

İlk hikâye Gerilere Doğru hikâyesidir. Bu hikâyede yazar ömrünün son yıllarından gençlik günlerine bakar. Geçmişe duyduğu özlemi dile getirir. Bu hikâyede yazar bizzat kendi ismini kullanır. Ayrıca Gerilere Doğru'da yazarın okuduğu kitaplardan dinlediği müziklere kadar şahsi bilgilere de erişmek mümkündür.

İkinci hikâye Uzak Hatıralar yine geçmişe duyulan özlem sebebiyle yazılmıştır. Hikâyede aile dostlarının oğlu Affan'ın hikâyesi anlatılmaktadır. Onunla geçirdiği vakitlerde yazarın tecrübelerine şahit oluruz. Ayrıca hikâyeler aracılığıyla yazar Halit

Ziya'nın edebî deneyimlerine başlarken yaşadığı tecrübeler, yaptığı okumalar da anlatılmaktadır.

Üçüncü hikâye Güzel İhsan hikâyesinde yine İzmir'de yaşayan İhsan adında birinin hayatına yer verilmiştir. Çirkinliği ile bilinen İhsan adındaki kahramanın çevresindekilerle olan ilişkisine odaklanılmıştır. Halit Ziya bu hikâyede Güzel İhsan ile olan ilişkisi üzerinden eski İzmir günlerine yer vermiştir.

Civelek Ziver kitaptaki dördüncü hikâyedir. Bir kahvehanede çalışan Ziver adındaki bir çocuğun hayatı odak noktasıdır. Yine bu hikâyede de yazarın eski İzmir günlerini hatırlaması ve bu hatıralardan Ziver'in hikâyesini çıkarması söz konusudur.

Aynı Tata *İzmir Hikâyeleri*'nin beşinci hikâyesidir. Hikâyede Aynı Tata adında bir meczup odağında İzmir günleri anlatılmaktadır.

Abdi ile Karanfil hikâyesi kitabın altıncı hikâyesi olmakla birlikte bu hikâye bir aşk hikâyesidir. Abdi ile Karanfil'in aşkı ve kavuşamaması anlatılır.

Şeyh Şemseddin ve Şeyh Bedreddin'in hayatlarına yer verdiği İki Sima hikâyesi kitabın yedinci hikâyesidir. Yazar onlarla olan anılarını anlatır.

İzmir Hikâyeleri'nde son hikâye olan Deli Fato Salime kadının kızı Deli Fato'nun odağında anlatılan bir hikâyedir.

Hikâyelerin hepsi Halit Ziya odağında ve İzmir merkezindedir. Daha ilk hikâyede yazar dedesiyle olan anısını anlatırken dedesinin ““Gel, bakalım, Nurullah!..” derdi, bazen de “Papağan Halid!” diye hitap ederdi [seslenirdi].” ifadesine yer vererek kendi kimliği ile yazdığını açıkça ifade eder. Hikâyenin sonunda da gençliğini hatırladığı satırlarda şu şekilde ifadeler yer verir:

“-Bana ismini söylerseniz hatıralarımın aydınlanmasına yardım edersiniz, dedim.

Gene yutkundü:

-Halid!.. Halid Ziya, Uşaklılar'dan...

Birden kaybolmuş bir torunuma kavuşmuş gibi sevincimden çıldırıyordum” (Uşaklıgil, 2005: 47).

Yazar kendi kimliği ile karşımıza çıktıktan sonra ilk gençlik döneminde yazdıklarını, yazdığı mecraları da hikâyelerinde işlemekten geri kalmaz. Hizmet gazetesini çıkardığını (Uşaklıgil, 2005: 31), Mensur Şiirleri yazdığını (Uşaklıgil, 2005: 31) ilk hikâyesinde anlatır. Hatta Mensur Şiirler'i yüzünden eleştiriye maruz kalmasını ve bu eleştirilerden kurtuluşunu “Ta Üstat Ekrem bir güzel mektupla onları övesiye kadar...” ifadeleriyle Recaizade Ekrem'in de bu anılara dahil olmasını sağlar (Uşaklıgil, 2005: 32). Bu sebeple aslında bu hikâyelerin kurgu merkezinin birer anı olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü tüm bu anlatılanlar yazarın hayatıyla paralel olan şeylerdir.

Yazar Halit Ziya Uşaklıgil bir dönem Osmanlı Bankası'nda memurluk yapmıştır. *İzmir Hikâyeleri*'nde de hayatının bu döneminden, bu memuriyetinden ve hatta bu dönem sigara bırakma macerasından bahsederken şu ifadeleri kullanır:

“Henüz yirmisine gelmemiştim. O zaman Osmanlı Bankası'nın İzmir şubesinde memurdum. Bir aralık aile tabibinin [doktorunun] ısrarı üzerine sigara içmekten vazgeçmeye karar verdim. Ne zor bir iş!.. Kırk gün kadar sebat ettim

[sabrettim], sonra gene iptilama avdet ettim [tiryakiliğime geri döndüm]. Bu da başka bir hikâyedir. Sebat ettim ama sigaradan mahrumiyetin [yoksunluğun] bir telafi çaresini de aradım.” (Uşaklıgil, 2005:153).

Görüldüğü gibi yazar daha kurguya başlamadan önce kendi hayatından anekdotlara yer vermiştir. Böylelikle de aslında yazarın hayatına dair birçok bilgiye vâkıf olmakla birlikte hayatında bilmediğimiz boşlukları, duygu ve hislerini de satır aralarından doldurabiliriz.

Yazar *Kırk Yıl* hatıra eserinde ilk gençlik yıllarını anlatma sebebini, yazma sebeplerini şu şekilde açıklar:

“Hatıralar arasında bu dolaşmayı nasıl düşündüm ve ne için buna başlıyorum. İnsanların duygularıyla kararları ve davranışları arasındaki bağlar o kadar dolaşık ve karışık bir yumaktır ki bunu çözmeye, bilmem, her zaman imkân var mıdır? Bir gece derin bir acı ile uyumuştum ve daha derin bir acı ile uyandım: Rüyamda annemi arıyordum. İşte ona katılmak için önümde yürünecek pek az mesafe kalan ben, kırk yılı, çoktan geçmiş bir zaman oluyor ki hep böyle dertlerle dolu uykularımın içinde onun arkasından koşar, onu ararım.” (Uşaklıgil, 2017: 23).

Bu alıntılar aslında Halit Ziya'yı anılarını yazmaya iten sebeplerdendir. Geçmiş duyulan özlem, o günleri unutmamaya çalışma çabası onun yazma sebeplerindedir. İzmir'de yaşadığı günlere duyduğu özlem ona hem *Kırk Yıl*'ı hem de *İzmir Hikâyeleri*'ni yazdırmıştır. Bu hikâyeler ile aslında *Kırk Yıl*'da anlatmadığı gençlik anılarına şahit olmaktayız (Asan, 2011: 15). Böylece aslında hikâyelerini de hayatının bir parçası olarak düşündüğümüzde Halit Ziya'nın anılarındaki, hayatının eksik noktaları tamamlanmıştır denilebilir. Hikâyelerdeki kişilerin Halit Ziya ile doğrudan etkileşimi, iletişimi olmasa da kurguda var olmaları *İzmir Hikâyeleri*'nin hikâye noktasında gerçeklik payını arttırmıştır:

“Birer hikâye havasında yazdığı bu yazılarda biz, Güzel İhsan, Civelek Ziver, Ayni Tata, Abdi ile Karanfil, Şeyh Şemsüddin, Şeyh Bedrüddin, Deli Fato ve Şimşek Ali gibi İzmir'in toplumsal hayatını çeşitli yönlerini yansıtan insan tiplerini tanıır ve bunların dünyalarını büyük bir sempatiyle içten hissederek.” (Asan, 2011: 15).

Gerçeklikte var olan bu kişiler hikâyelere de yazarın eski anılarından gelmektedir. Aslında gündelik hayatta var olan bu kişileri hikâyelerinde kurgusal birer kimliğe bürüyerek işleyen Halit Ziya, hem onları birer kurgusal kahraman haline getirmiş hem de geçmişinde var olan insanlara anılarına yer vermiştir. Burada işlenen elbette ki Halit Ziya'nın hikâye başlığı altında yazdıklarıdır, fakat yazılanların onun hayatının bir parçası olduğu da bir gerçektir. Halit Ziya Uşaklıgil hayatının bir döneminde var olmuş bu insanları kurgusal bir merkezde ele almaktadır. Örneğin Ayni Tata yazarın şu ifadeleri ile başlamaktadır:

“Onu İzmir'de, İzmir'in yukarı mahallelerinde, tanımayan, bilmeyen yoktu. Evet, yukarı mahallelerinde... Aşağı taraflarda, Rum ve Frenk mahallelerinde, çarşı içlerinde görünmezdi. Ne için? Bunun sebepleri aranırken türlü tefsirlerde bulunanlar olurdu ve ekseriyet üzere halkın düşünceleri kötü yollara sapmak âdet olduğundan onun hakkında iftiralara bile yol bulunurdu. İnsaf [vicdan] sahibi olanlar bu yolda uydurulan rivayetlere inanmazlar, mesela Ayni Tata'nın

ıssız ve sessiz sokaklarda dolaşmaktan hazzettiğine [hoşlandığına], şurada burada dul kadınların evinde saatlerce kaybolduğuna fena bir mana vermekten acele etmezler ve bunu meczup [anormal] adamcığın arkasına düşen, alay alay [grup grup] haşarı çocuklardan kaçmak için yaptığına zahib olurlardı [yaptığını düşünürlerdi].” (Uşaklıgil, 2005: 167).

Halit Ziya'nın Ayni Tata ile doğrudan ilişkisinin olmamasını *Kırık Yıl*'da hatıralarında yer almamasından anlamaktayız. Fakat *İzmir Hikâyeleri*'nde onun hayatına yer vermesi hem dönemin yaşayan kişilerinin tarihi açısından hem de Halit Ziya ile uzak ya da yakından temasta bulunmuş kişileri öğrenmek açısından önemlidir. Bunun yanı sıra yazar birebir şahit olmadığı hikâyeleri Civelek Ziver hikâyesinde şu ifadelerle belirtir:

“Bu hikâyenin sonunu öğrenemedim. Civelek iyi olmuş mu idi? Yavuz İbrahim gene kahvesine, hanına dönmüş mü idi? O kışın sonlarında ben de İzmir'den ayrılarak İstanbul'a gelmişim. Aradan ne kadar uzun bir zaman geçti!.. Bir ömür!... Şimdi bu satırları yazarken Civelek Ziver'i, Yavuz İbrahim'i, sonra bütün Menzilhane müdavimi gençleri hep birer birer görüyorum ve her biri hakkında ayrı ayrı iştiyak [özlem] duyuyorum. Bunlardan kaçtı kaldı? Heyhat! Onları o zamanki halleriyle görmek isterdim. Kalanlar varsa kim bilir, yıl yılınlarını nasıl taşıyorlar!...” (Uşaklıgil, 2005: 166).

Bu satırlar dikkate alındığında aslında yaşanan olayların gerçek olduğu görülmektedir. Halit Ziya'nın kalemiyle kalıcılığa kavuşan bu hikâyeler hem hikâyede var olan kişilerin kişisel tarihi açısından hem de edebî tarihimiz açısından son derece önemli olduğunun altını çizmekte bir kez daha fayda vardır.

Yukarıdaki satırlarda görüldüğü gibi aslında yazar kurgusunun kurarken de gerçeklik sınırından mümkün mertebe uzaklaşmamayı tercih etmiştir. Yazar bu gerçekliği kurguda da desteklemektedir. Örneğin Güzel İhsan hikâyesinde:

“İzmir'in belki altmış yıl evvele [öncesine] ait bu meşhur adamının hikâyelerini o zamanın nesline mensup olanlar [o devrin insanları] çocukken dinlerlerdi. Ondan bahsedilirken mutlaka adının yanında lakabı da zikredilirdi, bu lakap onun yüzüne bir istihza [alay] gülümsemesiyle yaptırılmış, artık bir daha fekk edilemeyecek kavi [koparılamayacak kadar kuvvetli] bir zamk ile sanki ikinci bir deri gibi perçinlendirilmişti. O zaman İzmir'de İhsan adını taşıyan pek az kimse varken o, anılınca yalnız İhsan Bey denilse birden tahattur olunamaz [hatırlanamaz], mutlaka “İşte, Güzel İhsan!...” diye tasrih olunduktan [açıklandıktan] sonra “Ha!... Şu...” cevabıyla ve bir gülümseme ile asıl bahsedilen İhsan hatıra gelmiş oluyordu.” (Uşaklıgil, 2005: 124).

Bu satırlarla yazar aslında hikâyeye başlamadan önce bir dönemde, gerçekten yaşamış olan bir kişinin varlığını bu dönemin insanlarını şahit tutarak göstermektedir. Bu durum da aslında hikâyelerin gerçeklik payını arttırmaktadır. Gerçeklik payını arttıran bir başka ifade de Halit Ziya'nın hikâyelerinde yer tasvirlerini çok detaylı bir şekilde yapmasıdır. Örneğin İki Sima hikâyesinde:

“Bir gün sabahleyin Fettah Camii'nden, Hatuniye'den, yukarı mahallelere, Namazgâh'a, İkiçeşmelik'e, oradan Şadırvan Camii'ne, Hisar'a, Kemeraltı'na kadar bütün camilerin minarelerinden salâ verildi. “Kim ölmüş?” diye soranlar öğrendiler ki Şeyh Şemseddin ile Şeyh Bedreddin, küçük büyüğünden bir saat

fâsıla [ara] ile, seccadelerinin üzerinde kıvrılıp ölüvermişlerdir; ölürlen bile beraber ve küçük büyüğünden sonra bir mesafe ile..." (Uşaklıgil, 2005: 200).

Peki "*İzmir Hikâyeleri* bu kadar anı özelliği barındırıyor ise neden anı olarak değil de hikâye olarak literatürde yer alıyor?" sorusuna Ali Birinci'den bir alıntı ile yanıtlamak mümkündür:

"Eser sahibi yazdığı metine bir isim koymuş veya roman yazdığını açıkça ifade etmiş midir? Yazdığı metinden roman yazmayı bir hedef olarak seçmiş olduğu açıkça belli midir? Eğer roman yazmak gaye değil ise acaba yazar roman tekniğini şahsi hâtıralarını, müşahedelerini ve düşüncelerini ifade etmek için bir vasıta olarak mı kullanmak ve bu meyanda romanın ifade ve imkânlarından faydalanmak mı istemektedir? Bu soruların cevabını vermek, hiç değilse bazı kitaplara bakılacak olursa, kolayca mümkün olmaktadır. Kitapların takdim yazılarındaki satırlar, bir şüpheye mahâl bırakmayacak kadar, açık ifadelerle doldur." (Birinci 2014: 88).

Yukarıdaki cümlelerde de belirtildiği üzere *İzmir Hikâyeleri* için de kurgunun da ön planda olduğunu unutmamak gerekir. Burada kurguyu yazar hem kullandığı dil ile hem de hikâyeleri tahkiyelendiriş biçimi ile kurmaktadır. Örneğin Deli Fato hikâyesinde "Bugün Fato hep sustu. İş esnasında ağzını bıçak açmadı. Yalnız ara sıra gözü Mırmır Şakir'e iliştiği onun gözlerini hep kendisine dikilmiş görüyordu." (Uşaklıgil, 2005: 243) ifade biçimi anı kurgusunda kullanılmayacak ifadelerdir. Yazarın "bugün" gibi bir zaman dilimi ifadesini kullanması aslında anlattığı olay anı bile olsa bu olayı kurgulaştırmakta, tahkiyelendirmektedir. Yazar ilk hikâyesi olan Gerilere Doğru hikâyesinde ise kurgu içerisinde kurgu yaratarak tahkiyenin zamanı ile oynamıştır. Şahsilik, kurgu ve gerçeklik kavramları içerisinde İzmir'in mekânları Halit Ziya'nın örnekleri ile değerlendirilebilir. Örneğin:

"Uzun yıllar İzmir'i tekrar görmemişim. Orada on iki yaşından yirmi dördüne kadar dolgun bir hatıra zinciriyle bir hayat geçirmişim. Hele bu güzel şehrin büyük yangınından sonra ne olduğunu, yanan eski mahallelerin yerine kurulan güzel yeni şehri görmek, yangından kurtulan mahallelerinde dolaşarak o zamanıma ait hayatımı diriltmek için bir ihtiyaç duyuyordum. Bundan sekiz sene evvel buna fırsat buldum." (Uşaklıgil, 2005: 25).

Burada yazarın bu hikâyeleri ölmeden hemen önce yazdığını bildiğimiz için anının kurgulaştırılması noktasında zaman ile oynandığını söyleyebiliriz. Tahkiyede zaman kavramı tamamen yazara bağlıdır. Yazar da buna bağlı olarak anılarını kaleme almada kendi kurgusunu yaratmıştır.

Mekânların tasviri, anlatımı, belki dokusu anıları canlandırabilir ve bir hatırat yaratabilir. Bunlar bize şehrin kendisi hakkında bilgi vermektedir. Halit Ziya'nın İzmir'i ya da İzmir'in bir mahallesini, yahut kahvehanesini, postanesini gençlik yıllarında gördüğü, sonrasında yazdığı anılarında ve hikâyelerinde kurguladığı mekanlar bulunmaktadır. Mutlu Devci çalışmasında Halit Ziya'nın yoğunlukla İzmir'in hangi bölgelerinde yazdığını ortaya koymuştur:

"İzmir kent ve kırsal yaşamına ait ise daha çok İzmir mahalle ve semtlerinden; Bozyaka, Göztepe, Tilkilik, Çorakkapı, Yokuşbaşı, Çakmakfırını, Karşıyaka, Karataş, Musalla, Başdurak, Namazgâh, İkiçeşmelik, Kadifekale, Temaşalık, Kordonboyu, Tepecik, Konak, Zindançarşısı, Kemer, Gördes, Demirci, Fettah

Sokağı ve Kula gibi yerler, öykülerin olay örgüsünde çevresel mekân açısından destek olur.” (Deveci, 2016: 50).

İzmir Hikâyeleri'ne baktığımız zaman okur olarak sadece bir kent olarak İzmir'den öte Halit Ziya'nın İzmir'ini görmekteyiz. Örneğin Gerilere Doğru hikâyesinde:

“İlk önce otomobille eski Frenk mahallesini, Rum mahallesini, Ermeni mahallesini, bütün yanmış yerleri dolaştım; bunların hepsi yok olmuş ve yerlerine geniş güzel caddeler açılmış, bu caddelerde müstakbel bir ümrânın mukaddimelerini teşkil eden [geleceğe ait bir yapılaşmanın başlangıcını oluşturan] binalar vücuda gelmeye başlamıştı. Hatıralarımın yatakları yoktu, fakat âtinin [geleceğin] vaatleriyle dolu yepyeni bir asri şehir [modern bir kent] meydana çıkıyordu.” (Uşaklıgil, 2005: 25).

Bu örnekte de görüldüğü gibi aslında Halit Ziya'nın İzmir'i, onun zihninde yer eden çocukluğunun hatıralarıyla saklı olan İzmir'dir. Yazar *İzmir Hikâyeleri*'nde yer alan hikâyelerinde de çocukluğunun İzmir'ine ve mekânlarına ve dolayısıyla anılarına yer verir:

“...yazarın zaman kurgusunda geçmiş, şimdi ve gelecek düzlemini koruduğunu, zaman dilimleri içerisinde ise geçmişin ayrı bir öneme sahip olduğudur. Otobiyografik nitelikleri ile yazarın yaşamından, gözlemlerinden izler taşıyan bu öykülerde zaman, anlatıcı ve bakış açısı ile koşut yürütülür. (...)

Halit Ziya Uşaklıgil'in öykülerinde olayların geçtiği yeri ifade eden mekân da tıpkı zaman unsurunda olduğu gibi işlevsel niteliktedir. Fiziksel mekânlara sıkça yer verilen öyküler, yazarın gerçek yaşamından izler taşır.” (Deveci, 2016: 58).

Yazar için geçmiş, anıları ve bu anılarını yaşadığı mekânlar son derece önemlidir. *İzmir Hikâyeleri*'nde bu mekân ve zamanın anılardan oluşan otobiyografik anlatımı söz konusudur. Bu bilgiler sadece zaman ve mekân bağlamında değil aynı zamanda aldığı eğitimden dinlediği müzik zevkine kadar da çeşitlilik göstermektedir. Örneğin ilk dergi deneyimi olan Nevruz'dan Gerilere Doğru hikâyesinde şu ifadelerle bahseder:

“Yazı hayatına en ziyade sarahatle [açıkça] girişimin ilk tecellisi [belirtisi] iki refikimle [arkadaşım]la beraber İzmir'de ilk defa olarak neşrine [yayınlamaya] başladığım “Nevruz” risalesi [dergisi] olmuştu. Bu risalenin en faal [çalışkan] unsuru ben idim. Gayet tabii [doğal] olarak en ziyade [çok] ben hücumla [saldırıya] uğradım. Bu hücum akranım [yaşıtlarım] tarafından vukua geldikçe [gerçekleştirildikçe] bunu bir kıskançlığa hamleler [bağlar] ve kızardım.” (Uşaklıgil, 2005: 29).

Sonuç olarak değerlendirilen sekiz hikâyenin hepsi dikkatle incelendiğinde gerçek hayatta var olmuş kişilerin kurgusal bağlamda tahkiyelendirildiği görülmektedir. Bu sebeple de anı ile hikâyenin kesiştiği noktada yer alırlar. Anlatılan hikâyelerin şüphesiz ki gerçeklikleri vardır; fakat kurgu içerisinde yer aldıkları için salt anı demek mümkün değildir. Bu gerçeklikler zaman zaman hikâye kahramanlarından olabileceği gibi zaman zaman da yaşanan olaylarda verilmektedir. Bir diğer husus ise, bu metinler yazarı tarafından hikâye olarak adlandırıldığı için bu başlığa sadık kalınmalıdır. Her

ne kadar anı unsuru barındırsa da hem kurgularından ötürü hem de yazarın sınıflandırmasından ötürü *İzmir Hikâyeleri*'ne sadece anı demek mümkün değildir.

Anılarını yazdığı *Kırk Yıl* (1936), *Saray ve Ötesi*(1940), *Bir Acı Hikâye*(1942) kitaplarıyla birlikte okunduğu zaman *İzmir Hikâyeleri*'nin(1950) otobiyografik unsurlar barındırdığı anlaşılmaktadır. Yazar bu kitabında anılarını tahkiyelendirmiş ve kurgusal boyutta okura sunmuştur. Fakat bu hikâyelerin birebir yazarın anıları olmasa bile o dönemde tanıdığı, bildiği şahsiyetlerin anılarından oluştuğu gerçeğini değiştirmemektedir. Bu durum da tahkiyenin gerçekliğini arttırmaktadır.

İzmir Hikâyeleri'nde (1950) yer alan Gerilere Doğru, Uzak Hatıralar, Güzel İhsan, Civelek Ziver, Ayni Tata, Abdi ile Karanfil, İki Sima, Deli Fato başlıklı sekiz hikâye de Halit Ziya Uşaklıgil'in merkezinde olduğu ve onun hatıralarından çıkan hikâyelerdir. Yazar *İzmir Hikâyeleri*'nde sadece kendi hikâyesine değil aynı zamanda İzmir'de tanınmış önemli kişilere de kurgusal boyutta yer vermiştir. Nitekim yazar her hikâyede bizzat kahraman olarak yer almasa da geçmişteki hatıralarından, gerçek hayatta var olmuş kişilerden *İzmir Hikâyeleri*'nin kurgusunu meydana getirmiştir.

Kaynakça

- Asan, N. (2011). *Anı Türünde Eserlerde İzmir*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayda, Adile (1979), “Edebiyatta Hatıra”, **Hisar**, S. 265, s.6.
- Birinci, A. (2014). *Tarihin Kara Kitabı*, Hitabevi.
- Deveci, M. (2016). “Halit Ziya Uşaklıgil'in Öykülerinde Zaman ve Mekân”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**. 24, 43-60.
- Huyugüzel, Ö.F. (2010). *Halit Ziya Uşaklıgil*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özen, İ. (2017). “Hatıratın Hikâye ve Roman Türüyle İlişkisi”. **TÜBAR**, XLI, 233-255.
- Öztürk, Banu, (2011), “Tanzimat Yazarlarına Göre Hatırat Türü”, **TÜBAR**, XXIX, s.303-317.
- Uşaklıgil, H.Z. (2005). *İzmir Hikâyeleri*, İstanbul: Özgür Yayınları.
- Uşaklıgil, H.Z. (2017). *Kırk Yıl*. İstanbul: YKY.

